

die bij het omgaan met, en de verwerking van het ziek-zijn zijn vastgelopen. Het is belangrijk om diagnostiek te doen en een goed behandelplan op te stellen dat uitgaat van de draagkracht en de draaglast van de patiënt. Per fase van de ziekte is gekeken welke veel voorkomende knelpunten het evenwicht tussen draagkracht en draaglast kunnen verstoren en welk behandelplan daarbij kan passen. De hoofdstukken in dit deel beschrijven vervolgens mogelijke interventies zoals de cognitief-therapeutische, de experiëntiële en de psychodynamische interventie. Ook wordt aandacht besteed aan de verschillende ondersteunende programma's die er in de loop van de jaren voor de patiënten zijn ontwikkeld, en hun uitkomsten. In deel 3 worden specifieke problemen behandeld in capita selecta. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om organische psychosyndromen (delier, dementie), depressie, persoonlijkheidsstoornissen en kanker en seksualiteit. Ook pijn, vermoeidheid en ontkenning worden hier beschreven. Het laatste hoofdstuk van dit deel behandelt de te verwachten psychosociale problemen in de terminale fase. In deel 4 wordt ingegaan op de psychologische hulpverlening bij kinderen met kanker.

Dit boek is in opzet geschreven voor hulpverleners in de psycho-oncologische patiëntenzorg en in de geestelijke gezondheidszorg die incidenteel te maken krijgen met deze problematiek. Dit is terug te vinden in de niet al te diepgaande beschrijving van de verschillende onderwerpen. Enerzijds is het boek bedoeld om de lezer enige achtergrondinformatie te verschaffen die van belang is voor het werken met deze groep patiënten. Anderzijds is er klaarblijkelijk van uitgegaan dat de doelgroep over een gedegen basiskennis beschikt van de specifiekere psychosociale onderdelen en

interventiestrategieën. Het specifieke van het lijden aan kanker ten opzichte van andere (levensbedreigende) ziekten, het omgaan hiermee en de verwerking ervan worden in beknopte overzichten verwerkt, uitgaande van deze psychologische en psychiatrische achtergrond. Voor huisartsen die veel patiënten met kanker in hun praktijk hebben, kunnen delen van het boek als naslagwerk dienen voor situaties waarmee zij ook bij andere patiënten al problemen kunnen hebben. Ik noem hier dan speciaal de hoofdstukken over persoonlijkheidsstoornissen en kanker en seksualiteit.

Bernardina Wanrooij

Implementatie

Grol R, Wensing M. *Implementatie. Effectieve verandering in de patiëntenzorg*. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg, 2001; 463 pagina's, € 43,11. ISBN 90-352-2406X.

Het implementeren van richtlijnen en zorginnovaties in de dagelijkse praktijk van zorgverleners is een moeizaam proces. Vanaf 1989 is het NHG gestart met het maken van standaarden voor huisartsen in het kader van evidence-based patiëntenzorg. Het opvolgen van deze richtlijnen blijkt niet altijd eenvoudig. Er is inmiddels veel onderzoek gedaan naar de talrijke knelpunten die het implementeren in de weg kunnen staan. Dit (vernieuwde) leerboek van Grol en Wensing geeft blijk van een zorgvuldige analyse en beschouwing van het onderzoeksveld. Ook geeft het op systematische wijze de aanpak van verbetering in patiëntenzorg weer. Alle aspecten van implementatie worden besproken: van richtlijnontwikkeling tot de feitelijke evaluatie van de richtlijn in de dagelijkse praktijkvoering. Het is geschreven voor

een brede doelgroep, zowel in de eerste- als tweedelijnszorg.

Implementeren is niet gemakkelijk getuige het motto 'implementing guidelines and changing practice is like playing badminton in a hurricane'. Er bestaan geen kant-en-klare recepten om tot effectief implementeren te komen. Als lezers dit verwachten, dan worden ze teleurgesteld. Wel geeft dit boek een kader waarmee men, gelet op de fase van de implementatie, richting kan geven aan de voortgang in het proces van de implementatie. De auteurs pogen een wetenschappelijke basis te vinden voor de elementen van het implementeren. Uit de veelheid van geraadpleegde literatuur komen ze tot de slotsom dat de wetenschappelijke basis smal is en dat nog veel moet worden onderzocht om tot een effectieve strategie te komen.

Uitgangspunt van het boek is optimalisering van patiëntenzorg, waarbij het primaire proces (lees zorgverlener-patiëntcontact) centraal staat vanuit het perspectief van de implementator.

Voor huisartsen die op enigerlei wijze betrokken zijn bij het maken, uitvoeren of inbedden van richtlijnen voor evidence-based zorg zal het nuttig zijn dit boek aan te schaffen.

Voor geïnteresseerde huisartsen die de discipline kunnen opbrengen systematisch nieuwe richtlijnen in hun praktijk in te voeren is dit een goed handboek en naslagwerk om zich voorshands te bezinnen op mogelijke valkuilen en knelpunten.

Het boek is rijkelijk voorzien van allerlei casuïstiek, merendeels afkomstig van wetenschappelijke onderzoeksverslagen, wat de leesbaarheid van het boek zeker ten goede komt.

Gerrit van Roekel